

УДК 37.035.73(78):373.3:355.23

Людмила АРИСТОВА

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри музичного мистецтва
Миколаївського національного університету
імені В. О. Сухомлинського, м. Миколаїв, Україна
e-mail: aristovaludmila8@gmail.com

ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ПЕРШОКЛАСНИКІВ НУШ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ «МИСТЕЦТВО»

У статті висвітлено основні результати дослідження проблеми патріотичного виховання учнів Нової української школи. Запропоновано методичні підходи до використання українознавчого матеріалу державного підручника з інтегрованого курсу «Мистецтво» (авт. О. Калініченко, Л. Аристова). Проаналізовано музичні твори та їх вплив на формування ціннісного ставлення в учнів до української музики. Визначено шляхи подальшої наукової роботи щодо розроблення ефективної методики патріотичного виховання школярів Нової української школи.

Ключові слова: патріотичне виховання, НУШ, музичне мистецтво, інтегрований курс, урок, методика.

У сучасних умовах реформування загальної середньої освіти одним зі стратегічних завдань визначено патріотичне виховання учнів, яке активно вирішується на уроках інтегрованого курсу «Мистецтво» в 1 класі. І. Бех у «Програмі патріотичного виховання дітей та учнівської молоді» наголошує, що «патріотизм на даний час є нагальною потребою і держави, якій необхідно, щоб усі діти стали національно свідомими громадянами – патріотами, здатними забезпечити країні гідне місце в цивілізованому світі, і особистості, яка своєю діяльністю любов'ю до Батьківщини прагне досягти взаємності з метою створення умов для вільного саморозвитку і збереження індивідуальності; і суспільства, яке зацікавлене в тому, щоб саморозвиток особистості, становлення її патріотичної самосвідомості здійснювався на моральній основі» [2, 3].

Аналіз педагогічної літератури, вивчення передового досвіду роботи закладів загальної середньої освіти свідчить про значний інтерес науковців до дослідження проблеми патріотичного виховання учнів. Ця проблема досліджувалась у різних напрямках, а саме: національно-патріотичне виховання дітей дошкільного віку (А. Богуш, Н. Барабаш, О. Каплуновська, І. Кичата та ін.), виховання учнів і молоді на засадах народної педагогіки (І. Зайченко, О. Макаренко, О. Соколовська, М. Стельмахович та ін.); залучення учнів до українських національних звичаїв і традицій (О. Батухніна, С. Ласунова, Н. Рогальська, В. Стрельчук, В. Фан, З. Файчак); розвиток теорії та практики виховання, в тому числі національного і патріотичного (І. Бех, В. Гнатюк, В. Демчук, М. Красновський, І. Мартинюк, Г. Пустовіт, Ю. Руденко, П. Щербань), виховання патріотизму засобами мистецтва (Л. Масол, В. Одарченко, Р. Осипець, О. Просіна, О. Стьошна, Г. Шевченко та ін.). Провід-

ними українськими науковцями (Л. Масол, О. Рудницька, Г. Падалка, Л. Хлебнікова та ін.) було обґрунтовано основні підходи до вивчення українознавчого музичного матеріалу, виховний потенціал української народної пісні, особливості її використання у процесі навчання учнів різних вікових груп.

Метою статті є аналіз українознавчого матеріалу у змісті інтегрованого підручника «Мистецтво 1 клас», окреслення методичних засад його вивчення на уроках музичного мистецтва та його вплив на виховання патріотизму і формування ціннісного ставлення в учнів до української музики.

Значна роль в патріотичному вихованні належить мистецтву. Мистецтво – це та частина життєдіяльності людини, яка відображає чуттєво-емоційний світ людей. Митець засобами художнього вираження, які характерні для кожного виду мистецтва, кодує цю інформацію. Глядач (слухач) у процесі сприйняття твору мистецтва знайомиться з даним видом інформації (чуттєво-емоційною). Він зчитує інформацію про емоційний стан автора так, як автор вкладає свої хвилювання, сприйняття в цей твір і бажання, щоб його зрозуміли. Ця естетична інформація дає можливість отримати естетичну насолоду, задоволення, хвилювання. Естетична інформація є ґрунтом для такого явища як співтворчість.

Науковці наголошують, що саме мистецтво наділене специфічною функцією – формувати світогляд особистості, сприяти підвищенню рівня її духовного розвитку. Світоглядна функція мистецтва репрезентується через осмислення результатів художньо-естетичного осягнення дійсності, втілених у мистецьких творах [4, 147]. Виховний вплив мистецтва на особистість – акт двосторонній. Він являє собою активну взаємодію художнього твору і особистості. Якщо потреби людини не відповідають інформативній значимості мис-

тецтва, а їх сприйняття неадекватне його природі, то вплив мистецтва на духовний розвиток особистості виявляється нереалізованим.

Ознайомлення першокласників з мистецтвом проходить у комплексі почуттів, уявлень, асоціативного мислення й багатьох інших компонентів психічної діяльності. У процесі перетворення сенсорної інформації в образи свідомості, осмислення твору, встановлення концептуальних зв'язків його змісту як асоціацій вищого порядку, проявів творчої ініціативи, фантазії відбувається синтез суб'єктивних вражень від мистецтва на основі уявлень, ідеалів, смаків, світоглядних ідей, тобто всього духовно-практичного досвіду учнів.

Розглянемо змістове наповнення державного підручника інтегрованого курсу «Мистецтво 1 клас» (автори О. Калініченко, Л. Аристова) [3] та його вплив на виховання патріотизму у першокласників.

Одним із принципів патріотичного виховання вчені визначають «принцип національної спрямованості, що передбачає формування національної самосвідомості, виховання любові до рідної землі, українського народу, шанобливого ставлення до його культури тощо» [2, 6]. Цей принцип є базовим у змістовому наповненні підручника.

Зміст підручника «Мистецтво» для 1-го класу структурований за блоками: «Образотворче мистецтво» і «Музичне мистецтво». Розглянемо блок «Музичне мистецтво». У даному блоці знайшли належне відображення всі елементи змісту освіти й види діяльності учнів на уроках музичного мистецтва: знання про музику, уміння користуватися цими знаннями як способами діяльності (активне сприйняття, аналіз-інтерпретація музичного твору, хоровий, ансамблевий і сольний спів, пластичне інтонування), досвід творчої діяльності (музично-ритмічні рухи, імпровізація на дитячих музичних інструментах, вокальна і пластична імпровізація, інсценування пісень, музичних казок, програмних творів у контексті навчальної теми), емоційно-ціннісне ставлення (висловлювання власних вражень та оцінок щодо прослуханої музики). На це спрямовано основні рубрики особистісно зорієнтованого підручника: «Слухаємо музику», «Співаємо, музикуємо», «Дивимося фільм», «Творимо разом», «Міркуємо, відповідаємо».

У підручнику продумано й відібрано інформацію з погляду її значущості для музичного та загальноестетичного розвитку першокласників, яка в цікавій і незвичній формі знайомить учнів із поняттями: народна пісня, композиторська пісня, календарно-обрядові пісні тощо.

Велика увага приділена наповненню підручника українознавчим музичним матеріалом, оскільки одним із стратегічних завдань у реформуванні сучасної освіти визначено патріотичне

виховання учнів, а музичне мистецтво у ньому відіграє особливу роль.

Так, пісенний матеріал підручника складається з 25 різнохарактерних пісень – українські народні пісні («Ходить гарбуз по городу», «Іде, іде дід», «Щедрівочка щедрувала», «Мак», «Труби, Грицю, в рукавицю», «Зробим коло»); пісні композиторів-класиків: М. Лисенко (пісні з дитячої опери «Коза-Дерева»), Я. Степовий «Зайчик і лисичка»; пісні українських композиторів ХХ століття («Ой заграйте, дударика» (музика А. Філіпенка слова В. Панченка), «Повертайся, ластівко», «Вишиванка» (музика В. Верменича слова М. Сингаївського)); пісні сучасних українських авторів («Перший дзвоник», «Пісня про Новий рік» (музика і слова Н. Май), «Мушка лапки рахувала», «Букварик» (музика А. Олейнікової, слова Т. Єфімова, Л. Ратич), «Кицю, кицю, де була?» (музика І. Островерхова, слова М. Пономаренко), «Святий Миколай» (музика і слова Н. Гороховської), «Робот» (музика М. Ведмедері, слова Л. Куліша-Зінькова), «Фізкультхвилинка» (музика В. Дем'янчука, слова Л. Кондрацької), «Веселкові писанки» (музика і слова В. Качан, О. Качан), «Будем козаками» (музика і слова А. Загрудного), «Барви рідної землі» (музика О. Злотника, слова О. Вратарьова). Запропонований музичний матеріал направлений на виховання любові до рідного краю (звичай, традицій), виховання пошани та любові до культурного спадку свого народу і музичного мистецтва, позитивно впливає на формування у учнів почуття патріотизму.

Матеріал 1 і 2 семестру (теми 1–29) – охоплює теми, що висвітлюють питання української народної та професійної музики, національні традиції й обряди, досягнення і світове визнання українських композиторів, виконавців. Учні знайомляться з календарно-обрядовими піснями – колядками, щедрівками, святами – Різдво, Великдень. Виховний потенціал фольклору, народнопісенної творчості, як зазначають вчені, визначається звуковою природою й процесуальністю звучання, інтонаційністю, синкретичністю, емоційно-раціональною сутністю, доступністю, цілісністю впливу тощо [5, 6]. Науковці наголошують, що фольклор є одним із дієвих засобів формування етнічної ідентичності, національної самосвідомості опосередковано – крізь призму різних видів мистецтва. Вплив народної пісні на людину протягом усього життя забезпечує її цілісний духовний розвиток [4, 154–155].

Для сприймання музичного мистецтва (слухання і аналізу-інтерпретації) запропоновано твори зарубіжних і українських композиторів. Твори українських композиторів (В. Подвала «Музичні загадки», В. Косенко «Пасторальна», українські

награвання, опера М. Лисенко «Коза-Дерева», Я. Степовий «Сніжинки», український народний танець «Метелиця», «Щедрик» обробка М. Леонтовича, українська народна пісня «Коляда, коляда, колядниця» тощо) охоплюють теми життя і інтересів дітей, світу, що оточує учнів, явищ природи, календарних свят тощо. До творів, що запропоновані для вивчення першокласниками, входять твори українських композиторів-класиків (М. Лисенко, Я. Степовий, М. Леонтович), українських композиторів ХХ–ХХІ століття (В. Косенко, В. Подвала), народні пісні і танці, зміст яких формує любов і повагу до рідного краю та його культури. У процесі представлення музичних творів на уроці пропонується залучати твори інших видів мистецтв: українські народні казки і легенди, вірші й живописні твори українських авторів.

На прикладі теми 6 «Наша Батьківщина – рідна Україна» [3, 26–27] розглянемо перебіг уроку музичного мистецтва. Виділяємо завдання уроку за змістовими лініями, що визначені програмою [7, 45–48]: *художньо-творча діяльність*: спів пісні «Ой заграйте, дударики» у відповідному настрої, характері; дотримання правил співу (поставка, дихання); імпровізація засобами пантоміми (міміка, жести при емоційному виконанні пісні); *сприймання та інтерпретація мистецтва*: сприймання музичних творів та висловлювання враження; добір із запропонованих слів співзвучні особистим емоціям; визначення регістру (високий, середній, низький), динаміки (гучно, тихо), тембру, надання характеристики мелодії; *комунікація через мистецтво*: презентація результатів власної творчості (виконання пісні з танцювальними рухами).

Художньо-педагогічна драматургія уроку складається з наступних умовних етапів: *інтродукція* – вхід до класу під музику українського народного танцю «Гопак». Організаційний момент. Музичне вітання. *Зав'язка (проблема)*: бесіда-знайомство учнів з королівством Танцювальних ритмів і королем Ритмом. Постановка учителем проблемного питання: «Чи можна назвати український народ танцювальним?». *Розробка*: робота з підручником: стор. 26, 27. Слухання і перегляд «Гопак». Аналіз-інтерпретація музичного твору. Робота у зошиті: завдання №3 стор. 10. Фізкультхвилинка. Слухання і перегляд «Козачок». *Кульмінація*: імпровізація (ритмічна); повторення пісні – українська народна пісня «Ходить гарбуз по городу», виконання у ролях. Розучування пісні «Ой заграйте, дударики» муз. А. Філіпенка, сл. В. Панченка. *Розв'язка (рефлексія)*: пошук відповіді на проблемне питання. Робота у зошиті: завдання №4 стор. 10. Робота з підручником: стор. 27. Підсумок уроку.

Аналізуючи прослуханий український народний танець «Гопак» учителі доречно поставити питання: Які інструменти виконують цю музику? Гучно чи тихо звучить мелодія? Чи можна під цю музику заснути? Як виконували танець? Музика була швидка чи повільна? Можна запропонувати завдання на розширення словникового запасу учнів: оберіть з слів-підказок ті, що розкажуть про ритм гопака (на дошці написані слова: чіткий, рівномірний, нерівномірний, енергійний, нерішучий).

Важливо звернути увагу учнів на те, що гопак – веселий життєрадісний танець. Раніше його виконували лише чоловіки. Козаки-танцюристи ставали в коло виконуючи рухи, а їхні товариші підтримували їх вигуками «Гоп!». Звідси і походить його назва – «Гопак».

Перед слухання українського народного танцю «Козачок» доречно звернути увагу учнів на те, що козачок – український народний хороводний танець, що виник в давні часи. Першими його виконавцями були козаки-воїни. Звідси і походить його назва.

Запитання після прослуховування твору направлені на його аналіз-інтерпретацію: Який характер танцю? Чи схожий він на інший танець? На який? Гучно чи тихо звучала музика? Одним із завдань може бути проплескування долонями ритму цього танцю.

При роботі над піснею «Ой заграйте, дударики» муз. А. Філіпенка, сл. В. Панченка звертається увага на нові для учнів слова: дударики – діти, які грають на дуді (сопілці); гуцули – українці, що живуть у Карпатах; увиванець – народний танець, поширений у Західній Україні; кептарика – безрукавний хутрянний козушок, який з давніх часів використовується населенням Карпат та Прикарпаття.

Пісню пропонується розучувати в повільному темпі. Звертати увагу на особливості ритмічного малюнка, розспіви, спів легким звуком. Бажано проплескати складні у ритмічному плані місця. Розучування першого куплету.

Теми 9–10 «Завітаємо до театру» знайомлять учнів із творчістю відомого українського композитора, творця першої дитячої опери не лише в Україні, а й у світі – Миколою Лисенком (опера «Коза-Дерева»).

При розкритті цих тем, вчителі повинні звернути увагу на постать найвідомішого композитора М. Лисенка і розкрити значення дитячої опери композитора. Так, звернути увагу на те, що М. Лисенко створив цикл невеликих дитячих опер на основі українських народних казок та обрядів: опери «Коза-дерева» (1888), «Пан Коцький» (1891), «Зима і весна, або Снігова Краля» (1892) на лібрето Дніпрові Чайки (Л. Василевської), що стали першими зразками цього жанру, у них було закла-

дено основи і визначено шляхи формування музично-театрального мистецтва для дітей. Усі вони побудовані на народних казкових сюжетах та народнопісенних мелодіях. Це, так звані, інсценовані народні казки.

М. Лисенко написав оперу «Коза-дереза» з розрахунком, що її будуть виконувати дошкільнята або молодші школярі. Структура цієї опери дуже проста. За будовою вона нагадує форму рондо, в якій різні музичні характеристики звірів – Лисички, Зайчика, Вовка, Ведмеда – чергуються з відповідями Кози, що звучать як рефрен.

Музика дитячої опери М. Лисенка насичена народнопісенними і танцювальними інтонаціями та ритмами. У ній використовуються найбільш поширені на той час у побуті українські фольклорні пісні та авторські мелодії, інтонаційно близькі до народних [6, 103]. Народнопісенний матеріал композитор підібрав так, щоб якнайкраще змалювати сюжетну ситуацію, показати дію і внутрішні якості звірів (хитрість, злість, доброту тощо) та їхні зовнішні особливості. Для грізних реплік Ко-

зи, якими вона залякує всіх, хто до неї наближається, М. Лисенко використовує мотив дитячої пісеньки про козу. Побудована лише на кількох звуках, які весь час повторюються, посилена важкими акордами на кожній ноті, вона створює потрібне враження. Усі розмови звірів між собою відбуваються на мелодіях пісень. Мораль цього твору має виховне значення: нечесність, брехливість, прикидання повинні бути засуджені [1, 224–225].

Проведене дослідження дає змогу стверджувати, що діяльність вчителя щодо патріотичного виховання учнів на уроці музичного мистецтва повинно мати цілісний, системний характер, бути націлене на цілеспрямоване і послідовне збагачення змісту музично-педагогічної освіти цінностями української музичної культури. Адже, саме музичне виховання вирішує проблему відродження духовності українського суспільства.

Актуальність зазначеної теми потребує подальшої наукової розробки ефективної методики формування педагогічної готовності майбутніх учителів до патріотичного виховання школярів.

Список використаних джерел

1. Архимович Л. Українська класична опера. Історичний нарис. Київ: Державне видавництво образотворчого мистецтва і музичної літератури, 1957. 311 с.
2. Бех І. Д., Чорна К. І. Програма українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді. Київ: НАПН України Інститут проблем виховання, 2014. 29 с.
3. Калініченко О. В., Аристова Л. С. Мистецтво: підруч. інтегрованого курсу для 1 кл. закладів загальної середньої освіти. К.: Видавничий дім «Освіта», 2018. 128 с.
4. Мистецтво у розвитку особистості: Монографія /За ред., передмова та післямова Н. Г. Ничкало. Чернівці: Зелена Буковина, 2006. 224 с.
5. Отич О.М. Естетико-педагогічний потенціал української народної пісні: Навч. посібник. Полтава, 1998. 35 с.
6. Сулім Р.А. Дитячі опери Миколи Лисенка та їх сценічна доля // Часопис Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського: наук. журнал. – Київ : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2012. № 2 (15). С. 102–117.
7. Типова освітня програма (авт. колектив під керівництвом Савченко О.Я.). URL <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli> (дата звернення 23.01.2019).

References

1. Arkhymovych, L. (1957). Ukrainian classical opera. Historical essay. [Ukrainian Classical Opera. Historical essay.] Kyiv: Derzhavne vydavnytstvo obrazotvorchoho mystetstva i muzychnoi literatury.
2. Bekh, I. D., & Chorna, K. I. (2014). Program of Ukrainian patriotic education of children and pupils. Kyiv: NAPN Ukrayiny Insty tu problem vy`xovannya.
3. Kalinichenko, O. V., & Arystova, L. S. (2018). Mystetstvo: pidruch. intehrovanooho kursu dlia 1 kl. zakladiv zahalnoi serednoi osvity. [Art: a textbook for 1 classes of general education institutions]. Kyiv: Vydavnychiy dim «Osvita».
4. Mystetstvo u rozvytku osobystosti: Monohrafiia (2006). [Art in the development of personality]. In Nychkalo N. H. Chernivtsi: Zelena Bukovyna
5. Otych, O.M. (1998). Estetyko-pedahohichniy potentsial ukrainskoi narodnoi pisni: Navch. posibnyk. [Aesthetic-pedagogical potential of the Ukrainian folk song: Teach. manual]. Poltava.
6. Sulim, R.A. (2012). Dytiachi opery Mykoly Lysenka ta yikh stsenichna dolia [Children's operas by Mykola Lysenko and their stage destiny] In Chasopys Natsionalnoi muzychnoi akademii Ukrainy imeni P. I. Chaikovskoho: nauk. zhurnal: Vol. 2 (15). (pp. 102–117) Kyiv: NMAU im. P. I. Chaikovskoho.
7. Typova osvitiia prohrama (2018). [A typical educational program]. In Savchenko O.Ia. : Retrieved from <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli>

Людмила Аристова. Патриотическое воспитание первоклассников НУШ в процессе изучения интегрированного курса «Искусство»

В статье отражены основные результаты исследования проблемы патриотического воспитания учащихся Новой украинской школы. Предложены методические подходы к использованию украинского музыкального материала государственного учебника по интегрированному курсу «Искусство» (авт. Е. Калиниченко, Л. Аристова). Проанализированы музыкальные произведения и их влияние на формирование ценностного отношения учащихся к украинской музыке. Определены пути дальнейшей научной

работы по разработке эффективной методики патриотического воспитания школьников Новой украинской школы.

Ключевые слова: патриотическое воспитание, НУШ, музыкальное искусство, интегрированный курс, урок, методика.

Ludmyla Arystova. Methodical bases of training future teachers to patriotic education of students in school 4th classes art lessons of musical

The article reflects the main results of the study of the problem of preparing teachers of musical art for the patriotic education of students in the modern information space. The proposed methodological foundations for the use of Ukrainian musical material presented in the state textbook «Art» (by E. Kalinichenko, L. Arystova). Analyzed music and their influence on the formation of valuable relation schoolchildren to Ukrainian music. The ways of further scientific work on the development of an effective methodology for the formation of the pedagogical readiness of teachers for the patriotic education of schoolchildren are determined.

The main contents of the textbook «Art» are highlighted. The educational material proposed in the textbook corresponds to the contents of the programme «Art» and is divided into such subjects as «Fine Arts» and «Musical Art». Block «Musical art» covers folk, classical and modern music. The basis of the contents structure and educational methodological apparatus of the textbook is person-oriented learning and upbringing.

The enlightened methodological guidelines on the use of Ukrainian textbook material will help the future teacher to direct their teaching activities to form students' sense of patriotism based on national traditions.

The focus is on the activities of the future teacher on patriotic education of students at the lesson of musical art. It is proved that it should have a holistic, systemic character, be aimed at purposeful and consistent enrichment of the content of musical and pedagogical education with the values of Ukrainian musical culture. After all, it is musical education that solves the problem of the revival of the spirituality of Ukrainian society.

Keywords: patriotic education, NUS, musical art, integrated course, methodology.

УДК 378(430+73):37(477)

Віта БЕЗЛЮДНА

*доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри іноземних мов
Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, м. Умань, Україна
e-mail: vitabz@ukr.net*

ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ ФРН ТА США: УПРОВАДЖЕННЯ ПОЗИТИВНОГО ДОСВІДУ В УКРАЇНІ

У статті висвітлено особливості викладання іноземних мов у закладах вищої освіти Сполучених Штатів Америки та Федеративній Республіці Німеччині компаративному аспекті. Узагальнено позитивний досвід викладання іноземних мов у закладах вищої освіти Німеччини та США. З'ясовано, що викладання іноземних мов у Федеративній Республіці Німеччини має спільні ознаки з американським досвідом, оскільки характеризується поєднанням теоретичного і практичного блоків педагогічної, мовної та методичної спрямованості. Окреслено шляхи вдосконалення викладання іноземних мов у вузах України за трьома напрямками, які можна розглядати з можливістю їх упроваджувати у закладах вищої освіти України.

Ключові слова: викладання іноземних мов, вища освіта, заклади вищої освіти, підготовка майбутніх учителів.

Сьогодні у світі не можна знайти країну, де б система вищої освіти не передбачала викладання іноземних мов у вищій школі. І це зрозуміло, оскільки в умовах зростання міжнародних економічних, політичних і культурних зв'язків володіння іноземними мовами стає нагальною необхідністю для людей найрізноманітніших професій, що у свою чергу, ставить перед сучасною державою завдання вироблення нових, більш ефективних шляхів оптимізації підготовки кадрів, здатних у своїй професійній діяльності здійснювати різні види міжмовної і міжкультурної комунікації. У зв'язку з цим актуалізується вивчення та узагальнення досвіду викладання іноземних мов у закла-

дах вищої освіти зарубіжних країн, зокрема ФРН та США.

Окремі аспекти розвитку іншомовної освіти США та Німеччини в контексті європейських освітніх тенденцій досліджувалися такими зарубіжними науковцями як: Г. Кріст (H. Christ), Т. Краул (T. Crowl), Р. Лебергер (R. Lehberger), Ф. Паульсен (F. Paulsen), Т. Рісенто (T. Ricento), Р. де Сілла (R. de Cilla). Водночас, в українській педагогічній науці дослідження з проблеми викладання іноземних мов у Сполучених штатах Америки та Німеччині не є численними: І. Бойчевська, Н. Бідюк, Л. Отрощенко, В. Смілянська, О. Стойка, Л. Черній та ін.